
شهر و آسیب‌شناسی اجتماعی - اقتصادی آن، مطالعه موردی: گرگان

رضا علی محسنی^۱

چکیده

فضای شهری در عین حال که سازنده روابط و مناسبات انسانی است می‌تواند از عوامل تسهیل‌کننده بروز انحرافات، جرایم و مسائل عدیده شهری هم باشد. هم‌زمان با رشد فیزیکی و اجتماعی شهرها و تبدیل شدن آنها به مراکز نامتجانس و ناهمگن اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، میزان جرایم شهرها به ویژه در مناطق مرکزی و حاشیه‌ای شهرهای بزرگ افزایش یافته است. به طوری که با بالا رفتن اندازه و وسعت شهرها میزان جرایم و آسیب‌های شهری افزایش یافته و بر ابعاد کمی و کیفی آن افزوده می‌شود. میزان جرایم و آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی فرهنگی و کالبدی شهری با درجه توسعه شهری رابطه دارد و به موازات افزایش جمعیت شهری، میزان جرایم و آسیب‌ها هم افزایش می‌یابد. این مقاله ضمن بررسی جنبه‌های نظری روابط شهر با جرم و آسیب‌های موجود در شهرها، به رتبه‌بندی جرایم و آسیب‌های شهری پرداخته است که به صورت موردی در شهر گرگان اجرا شده است.

کلید واژه‌ها: شهر، جرم، آسیب شهری، مسئله شهری، رتبه‌بندی

---

۱. دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران. mohseninet@yahoo.com

مقدمه

جرم و آسیب‌های اجتماعی از پدیده‌های رایج جوامع بشری است. این پدیده در برخی کشورها از رشد فزاینده‌ای، از لحاظ میزان و تنوع برخوردار است. جرایم و کجروی‌ها بر مبنای شرایط ساختی و کارکردی آن جامعه تبیین می‌شوند. شهر همیشه از لحاظ کارکرد، حالت مناسب ندارد و با تمام تنوع مسائل خاص خود، آکنده از مسائل و مشکلاتی است که ریشه‌های اجتماعی آنها از ابعاد دیگر پر رنگ‌تر و قوی‌تر به نظر می‌رسد. بسیاری از آسیب‌های اجتماعی در شهرها شکل می‌گیرند و به دلیل تراکم جمعیت، بیشتر آنها از دیده‌ها پنهان می‌مانند. مشکلات اجتماعی مسکن، محیط زیست، ترافیک، بهداشت عمومی، اشتغال، آموزش، حاشیه نشینی و سکونت‌گاه‌های غیر رسمی، طلاق، اعتیاد، قتل، سرقت و... غالباً از مسائل عمده زندگی شهری‌اند.

دوران اخیر بیش از هر دوره تاریخ دیگری، جهان شهری است و این روند در حال تزايد است. در طول تاریخ تمدن بشری، هیچ گاه زندگی و تمدن به این اندازه قدرت و قابلیت جا به جایی و رشد را نداشته‌اند. شهرنشینی در دوران اخیر به سرعت در حال افزایش است. انقلاب صنعتی و روابط صنعتی منجر به رشد و توسعه شهری شده‌اند. شهرنشینی دارای بار مضاعفی است، زیرا هم پدیده‌ای خوب و هم پدیده‌ای مخرب تلقی می‌شود. در کشورهایی که روند آن متعادل و پویا نیست، پدیده‌ای مخرب است و در کشورهای توسعه یافته، شهر و شهرگرایی، با توجه به سطح کیفی زندگی مردم، پدیده‌ای پویا و متعادل است، ولی در کشورهای در حال توسعه، به دلیل ساختارهای غلط و معیوب و ناکارآمدی نهادی و ساختاری، شهرنشینی و شهرگرایی به پدیده‌ای ناهنجار تبدیل شده و مسائل و آسیب‌های شهری متعددی را به بار آورده است. این مسائل و مشکلات، با ساختار و کارکرد نابسامان شهری ملازمه دارد. هر چند شهر همیشه دارای کارکرد مثبت نیست، شهرهایی که رشد نامتوازن و ساختار ناسالم دارند، کژکارکردهایی را در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی، کالبدی و سیاسی تجربه می‌کنند در چنین شرایطی، شهر حالت بیمارگونه^۱ به خود می‌گیرد.

رشد و گسترش شهرها و تبدیل آن به شهرهای پرجمعیت و چند میلیونی عاملی شد تا بسیاری از مسائل و مشکلات شهری از قبیل مسکن، حاشیه‌نشینی و سکونت‌گاه‌های غیررسمی، جرایم شهری، خشونت و ناآرامی شهری، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، فقر شهری، مهاجرت،

آلودگی محیط زیست، مزاحمت‌های خیابانی، بیکاری و اشتغال کاذب، وندالیسم، سرقت، قتل، خشونت، ضرب و جرح، تهدیدات و ناامنی‌های شهری، تکدی، کودکان کار و خیابانی، حقوق شهروندی، طلاق و حمل و نقل شهری (ترافیک) به صورت حاد پدیدار شوند.

در مواجهه با شهر و شهرنشینی و مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی و کالبدی شهری، این سوال مطرح می‌شود که جرایم و آسیب‌های عمده شهرهای امروز ایران کدامند؟ این جرایم و آسیب‌ها بر حسب اهمیت چگونه اولویت بندی می‌شوند؟ این تحقیق به صورت موردی در شهر گرگان به اجراء در آمده است.

هدف طرح

هدف اصلی تحقیق شناخت جرایم و آسیب‌های شهری و تعیین اولویت‌بندی آن از نظر اهمیت مسئله است.

هدف‌های ویژه طرح عبارت است از:

- ۱- شناخت آسیب‌های اقتصادی شهر و اولویت‌بندی آن
- ۲- شناخت آسیب‌های اجتماعی شهر و اولویت‌بندی آن
- ۳- شناخت آسیب‌های فرهنگی پیشرو اولویت‌بندی آن
- ۴- شناخت آسیب‌های کالبدی شهر و اولویت‌بندی آن

سؤال‌های تحقیق

سؤال اصلی تحقیق این است که جرایم و آسیب‌های عمده شهری کدامند؟ و بر حسب اهمیت از نظر مدیران، نخبگان و عامه مردم، چگونه رتبه‌بندی می‌شوند؟

سؤال‌های ویژه تحقیق عبارتند از:

- ۱- آسیب‌های اقتصادی شهر کدامند و چگونه اولویت بندی می‌شوند؟
- ۲- آسیب‌های اجتماعی شهر کدامند و چگونه اولویت بندی می‌شوند؟
- ۳- آسیب‌های فرهنگی شهر کدامند و چگونه اولویت بندی می‌شوند؟
- ۴- آسیب‌های کالبدی شهر کدامند و چگونه اولویت بندی می‌شوند؟

مفاهیم بنیادین

۱- شهر: شهر را می‌توان واحدی اجتماعی و سیاسی، فعالیتی، فیزیکی و جمعیتی دانست. به عبارت دیگر، شهر مجموعه‌ای از ترکیب عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط‌های ساخته شده از سوی انسان است که در آن جمعیت ساکن متمرکز شده است. (شیع، ۱۳۷۰: ۴) از نظر جامعه‌شناسی، شهر فقط ساختمان نیست، بلکه مکان انسان‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های اجتماعی، طبقات و خانواده‌ها است (توسلی، ۱۳۷۴: ۴) بیشتر تعاریف، مفهوم شهر با توجه به سه جنبه‌ی اساسی مطرح می‌شود:

- ۱- گروه‌ها و طبقاتی که در شهر زندگی می‌کنند.
  - ۲- سابقه و خدمت شهر که معرفی تمدن انسانی است.
  - ۳- شیوه سکونت که برگرفته از فرهنگ شهروندان است (ربانی، ۱۳۸۵: ۱)
- به نظر ژان رمی^۱ شهر دارای نظم و انسجام فرهنگی همراه با نوآوری و پیشرفت است. (رمی، ۱۳۵۸: ۹). از دیدگاه لوئیس ویرث^۲ شهر به معنی ثبات دائمی نسبتاً وسیع و انبوه انسان‌هایی است که از لحاظ اجتماعی ناهمگون و نامتجانس هستند (پرهام، ۱۳۵۶: ۲۸). در نظر اصحاب مکتب شیکاگو^۳ از جمله رابرت پارک^۴ و ارنست برجس^۵ شهر مانند اندام زنده اجتماعی، محل اسکان طبیعی انسان متمدن است؛ از این رو می‌تواند یک سازمان محیطی را به وجود آورد. شهر نه تنها مجموعه‌ای از افراد انسانی، امکانات اجتماعی، خیابان‌ها، ساختمان‌ها، چراغ‌های برق، متروها، نهادها، بیمارستان‌ها و مدارس است بلکه قلمرو و منطقه‌ای روانی که شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های کاربردی، نگرش‌های سازمان یافته و احساسات است را تشکیل می‌دهد (ویر، ۱۳۷۰: ۵۱). بنابراین شهر دارای دو جنبه‌ی توأمان است: جنبه کالبدی و جنبه ماهیت انسانی، ماهیت انسانی از این لحاظ که شهر بازتاب تفکرات سازمان یافته در یک منطقه فرهنگی، فضایی همراه با قوانین خاص خود می‌باشد (همان منبع، ص ۳۸). به نظر پارک و مکتب شیکاگو، شهر ترکیبی از عناصر مادی (مدنیت) و غیرمادی (اخلاقی) است که بخش دوم مهم تر است.

۲- جرایم شهری: جرایم شهری آن بخش از ناهنجاری‌ها، کژرفتاری‌ها و قانون شکنی اجتماعی است که خاص شهر است و در فضای بدون دفاع شهری به وقوع می‌پیوندد.

1. Jean Remy

2. Louis Wirth

3. Chicago School

4. Robert Park

5. Ernest Burgess

۳- آسیب‌های شهری: آن دسته از آسیب‌ها و کجروی‌های شهری است که در سطوح خود، موجب آسیب‌های ساختاری و کارکردی برای جامعه شهری می‌شود (موسوی، ۱۳۷۸).

۴ - مسئله شهری: بررسی مسائل شهری از نگاه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی است. هورتون^۱ و لنسکی^۲ مسأله اجتماعی را وضعیتی می‌دانند که بسیاری را مبتلا ساخته و چنین احساس می‌شود که باید در پرتو یک اقدام اجتماعی بدان پرداخت. سی رایت میلز^۳ بر این عقیده است که یک مسأله عام، موضوعی عمومی است و زمانی پدید می‌آید که مردم یک جامعه متوجه می‌شوند که ارزش‌های اجتماعی^۴ آنان نادیده گرفته شده یا به کلی تهدید قرار شده است (میلز، ۱۳۶۰: ۲۳).

ویلیام سون^۵ و همکارانش مسأله اجتماعی را موقعیتی می‌دانند که بیشتر مردم آن را احساس می‌کنند و درخواست حل آن را دارند (به نقل از: آزاد ارمکی و بهار، ۱۳۷۷: ۱۹) در واقع مسأله اجتماعی به شرایط اجتماعی اطلاق می‌شود که برای افراد، جهان اجتماعی و جهان فیزیکی ما دارای پیامدهای منفی و ناگواری است (گوئرو، ۲۰۰۵: ۳).

مبانی نظری

نسبت فضای شهری با جرایم و آسیب‌های اجتماعی بر این فرض استوار است که شهرنشینان به شکلی مؤثر در جامعه ادغام نشده‌ای قرار دارند. آنان که احساس می‌کنند کنترل‌های اجتماعی غیررسمی بر رفتارشان برداشته شده و دیگر تعهدی در قبال ارزش‌های جامعه ندارند به سرعت فریب وعده موفقیت‌های آنی را می‌خورند و در دام گناه می‌افتند. هر چند بسیاری از شهرنشینان به خوبی در جامعه ادغام شده‌اند، ولی شماری از آنان - به ویژه جوانان - هنوز بی‌قید و بند و ولنگارند؛ آنان که خود را در برابر کسی پاسخگو نمی‌بینند، آماده‌اند دست به هر جنایتی بزنند.

به نظر رابرت پارک تراکم و تحرک جمعیت مرادف با جرم، طلاق و اختلافات روانی است و شاخص مناسب اندازه‌گیری آن، آنومی است. رشد شهرها مساوی است با جایگزین روابط غیر مستقیم و ثانوی به جای روابط مستقیم و چهره به چهره.

1. Horton
2. Lenski
3. C.Wright Mills

4. Social Values
5. Williamson
6. Guerrero

پارک و همکاران وی به این نتایج دست یافتند:

- ۱- شهر مملو از جمعیت و تنوع فرهنگی است؛
- ۲- جامعه شهری فاقد نظام اجتماعی همگون و یگانه است؛
- ۳- فاصله طبقاتی در شهر بسیار زیاد است؛
- ۴- در شهر میزان جرایم بالاست؛
- ۵- شهر از نرخ بالای مهاجرین برخوردار است.

بر پایه نظریه پارک شهر بهترین مکان برای ظهور بی‌سازمانی است به خصوص به واسطه خللی که به زندگی خانوادگی و روابط همسایگی یعنی به پاسداری عادت و سنن وارد می‌آورد. این حالت بی‌سازمانی در شیکاگو تشدید می‌یابد، زیرا در اینجا جمعیتی وجود دارد که از تعداد زیادی مهاجرین تشکیل شده است، یعنی کسانی که نه موفق به تطبیق سریع خود با محیط پیرامون جدید و نسبتاً بیگانه می‌شوند و نه موفق به مهار کردن زندگی آزادتر که شهر به آنجا ارائه می‌کند.

پارک انسان حاشیه نشین را شخصیتی می‌داند که از حاصل برخورد با پیوند و نظام فرهنگی متفاوت و احياناً متخاصم ظهور می‌کند. به نظر پارک چنین موجود دورگه‌ای در زمان واحد نسبت به هر دو نظام احساس همبستگی و تعلق دارد ولی در عین حال خود را نسبت به هیچ کدام کاملاً متعلق و متمایل نمی‌داند (انصاری، ۱۳۶۹: ۲۱).

به نظر پارک از بین رفتن همبستگی‌های محلی و تضعیف موانع و مناهای گروه اولیه زیر نفوذ محیط شهری تا حد زیادی عامل افزایش جرم و جنایت در شهرهای بزرگ است. پارک عقیده دارد که در یک فرآیند اجتماعی چهار مفهوم اساسی وجود دارد: رقابت، تضاد یا کشمکش، توافق و هم‌رنگی (کوزر، ۱۳۷۱: ۴۷۷).

پارک به صورت تجربی دریافت که تنوع فرهنگی جبراً به مسئله اجتماعی تبدیل نشده و مسبب جرم و جنایت نمی‌شود، بلکه گروه‌های فرهنگی و قومی اشکال مختلف را تجربه می‌کنند که تضاد و همانندسازی از جمله آن می‌باشند. پارک می‌گوید که گروه‌های قومی پس از اینکه می‌آموزند که چگونه زندگی آرامی با یکدیگر داشته باشند به دوره صلح و سازش قدم می‌گذارند.

بعد از مرحله صلح و سازش مرحله بعدی در نظریه دوری پارک مرحله همانندسازی است. در اینجا تصور می‌شود که گروه‌های اقلیت بالاخره فرهنگ مسلط جامعه به ویژه ارزش‌های

اصلی را می‌پذیرند که به افزایش وجوه مشترک گروه‌های قومی و فرهنگی و همزیستی اجتماعی می‌انجامد (پارک، ۱۳۵۸: ۸۵).

ویرث کوشیده است تا نشان دهد که اندازه، تراکم و ناهمگونی، رابطه‌ای مشهود دارند. بالا رفتن اندازه و تراکم و شدت گرفتن ناهمگونی افزایش آسیب‌های اجتماعی را به دنبال دارد. به نظر ویرث شهر نه تنها افتراق‌های فردی را در خود نمی‌پذیرد بلکه آن را پرورش می‌دهد و شهر افراد گوناگون را از گوشه و کنار عالم در خود جمع می‌آورد. این بیشتر بدان جهت است که این افراد به دلیل افتراق‌های شان به حال یکدیگر مفید هستند و نه احياناً به دلیل همگونی و همفکری شان (ویرث، ۱۳۵۸: ۴۷). براساس نظریه ویرث:

- ۱- خاصیت جزئی و سودجویانه بین افراد در شهر در سطح نهادها و در آشکارترین صورت خود در تخصصی شدن کارها و حرفه‌های مختلف تجلی می‌کند. گسترش روابط مالی و پولی به روابط غارت‌گرانه می‌انجامد و کارکرد اجتماعی را دچار وقفه می‌سازد.
- ۲- زندگی رقابت‌جویی، جاه‌طلبی و بهره‌کشی متقابل را رواج می‌دهد و برای جلوگیری از بی‌مسئولیتی‌ها و بی‌نظمی‌های اجتماعی نوعی کنترل صوری ضرورت می‌شود.
- ۳- جمعیت زیاد و تراکم شهر موجب جداسازی گروه‌های اجتماعی بر اساس ویژگی‌هایی نظیر قومیت، رنگ پوست و منزلت اجتماعی - اقتصادی می‌شود.
- ۴- هر چند افراد به لحاظ مکانی به هم نزدیک‌اند اما به لحاظ فاصله اجتماعی از یکدیگر دورند. به نظر ویرث تماس‌های شهریان با یکدیگر هرچند چهره به چهره هم باشند، اما سطحی و زودگذر و جزئی و غیرعاطفی است.
- ۵- شهرنشینی انسان را پیچیده، حساب‌گر و عقل‌گرا می‌کند، اما به دلیل تغییرات سریع زندگی فرد دچار تعارض می‌شود.
- ۶- وجود ویژگی‌های شخصی، مشاغل، حیات فرهنگی، ایده‌های فردی و گروهی منجر به ارتقاء "جدای‌گزینی فضایی" می‌شود که اساساً بر رنگ پوست، میراث قومی، منزلت اقتصادی - اجتماعی و نظایر آن استوار است (ویرث، ۱۹۳۸: ۱۹۱).

«شاو» و «مک کی» براساس توزیع اکولوژی بزهکاری در شهرها به یافته‌های زیر دست

پیدا کرده‌اند:

- ۱- توزیع فضایی نابرابر در اشاعه بزهکاری مؤثر واقع می‌شوند؛
- ۲- بیشترین نرخ بزهکاری در مناطق مهاجرخیز و مرکزی است؛

۳- مناطق اکولوژیکی معین مثل زاغه‌ها یا مناطق انتقالی، صرف‌نظر از ترکیب قومی تغییرپذیر از نرخ بالای بزهکاری برخوردارند؛

۴- مناطق دارای نرخ بالای بزهکاری از ویژگی‌های خاصی چون بی‌ثباتی جمعیت، تنوع نژادی، جابه‌جایی مکانی رو به تزاید و فقر اقتصادی برخوردار هستند (پینفول^۱، ۱۹۸۵: ۱۵۰-۱۴۹).

بر پایه مطالعات این صاحب‌نظران؛ میزان جرم و بزهکاری در منطقه انتقالی بیشتر از سایر مناطق است، آنها این پدیده را ناشی از ماهیت برزخی و آشفته این ناحیه دانستند. با رسیدن پیاپی مهاجران جدید و در هم آمیزی آشفته‌گون افکار، زبان‌ها، لهجه‌ها و اعتقاد این ناحیه دچار نوعی بی‌سازمانی فرهنگی شده که ارزش‌های بدیلی در تقابل با ارزش‌های حاکم بر جامعه در اختیار ساکنان محله قرار می‌داد. در همین راستا الگوی نظری «جورج زیمل» از اهمیت شایانی برخوردار است؛ هرچند دیدگاه «زیمل» مربوط به «کلان شهرها و حیات ذهنی آن» است ولی به لحاظ محتوای غنی که دارد قابل تعمیم به مناطق مهاجرپذیر و گروه‌های قومی و فرهنگی است.

به نظر «زیمل» عدم تجانس و ناهمگونی شهرها به دلیل هجوم^۲ مهاجرین و مردمانی با ریشه‌های قومی و فرهنگی و نژادی و با سطح زندگی متفاوت موجب بروز ناهماهنگی و تضاد در درون شهرها می‌شود و زندگی شهری را در عین تنوع، دشوارتر می‌سازد و تسامح بیشتری را طلب می‌کند. در چنین وضعیتی آنومی یا بی‌هنجاری در شهرها توسعه پیدا می‌کند و به تضعیف انسجام مکانیکی و رشد زندگی تصنعی و غیرشخصی کمک می‌کند. همین امر موجب توسعه قشربندی و انشقاق گروه‌ها و فاصله اجتماعی می‌شود، نابرابری‌ها و تضادها را افزایش می‌دهد و به دنبال آن آسیب‌های مختلف اجتماعی مثل سرقت و قتل در شهرها گسترش می‌یابد.

«ساندرز» در معرفی آراء زیمل می‌نویسد:

افزایش در فاصله اجتماعی^۳ نه تنها بر پیچیدگی حوزه آزادی‌های فردی می‌افزاید، بلکه درجه تمایزات فردی و گروهی را هم بیشتر می‌کند (ساندرز،^۴ ۱۹۹۳: ۹۱).

به نظر زیمل تماس فیزیکی نزدیک بین افراد متعدد لزوماً تغییراتی را در وسایل جهت‌یابی و

1. Pfohl
2. Invasion

3. Social distance
4. Sanders

برقراری ارتباط با محیط شهری و مخصوصاً با افراد دیگر به همراه دارد. (زیمل: ۱۳۷۲: ۲۳)
بر پایه نظریه گاگلر:

- ۱- در فضای شهری چون کسی متوجه بیگانگی نمی‌شود، دزدی آسان‌تر است؛
  - ۲- دنیای زیر زمینی شهر برای تقسیم کار میان حرفه‌ای‌ها یعنی جنایت سازمان یافته به اندازه کافی بزرگ است؛
  - ۳- شمار فزاینده مشتریان باعث می‌شود که انواع و اقسام خدمات غیرقانونی برای برآوردن تمایلات آنان مانند مواد مخدر و سکس ارائه شود.
- تضاد میان فقیر و غنی در شهرها و مناطق، چشم‌ها را خیره می‌کند و مهاجران روستایی - شهری به همین قناعت می‌کنند که ببینند وضع‌شان تا حدودی بهبود یافته است. دل مشغولی آنان جای گرفتن در اشتغال و مسکن شهری است و بلند پروازی‌شان برای جابه جایی اجتماعی در شهر در قالب امید به آینده فرزندان‌شان ریخته است. به هر حال بسیاری از متولدین شهر به فراتر از گروه هم‌شان خود نمی‌نگرند و احساس محرومیت شدید می‌کنند و این‌طور به نظر می‌رسد که ارتکاب جنایت تنها راه خروج باشد (گاگلر، ۱۳۷۵: ۲۷۴).

خرده فرهنگ گرایان مدعی‌اند که انسان شهری در گروه‌های اجتماعی متعددی عضویت دارد و زندگی می‌کند. اعضای هر گروه دارای ویژگی‌های مشترک نسبتاً بارزی نظیر قومیت یا اشتغال هستند و مایلند با دیگران همفکر و به خصوص با دیگر اعضای گروه خود ارتباط داشته باشند (صدیق سروستانی، ۱۳۶۹: ۲۱۲).

«فیشر» معتقد است دو عامل باعث به وجود آمدن موزاییک اجتماعی مورد بحث «راپرت پارک» در شهرهای بزرگ شده است. یکی عامل مهاجرپذیر بودن این مناطق است که موجب تشکیل مجموعه متنوعی از گروه‌های اجتماعی مهاجر با پیشینه‌های فرهنگی مختلف می‌شود. عامل دیگر جمعیت زیاد است، که منجر به رشد تقسیم کار، تأسیس نهادهای اختصاصی و تشکیل گروه‌های هم‌سود می‌شود (همان منبع: ۲۱۳).

به نظر «فیشر» فرآیند دیگری که در مناطق مهاجرپذیر و شهرهای بزرگ سبب تشدید وضعیت خرده فرهنگ‌ها می‌شود، تضاد منافع میان بعضی خرده فرهنگ‌هاست که بر اثر تماس بین آنها به وجود می‌آید. هنگامی که یک خرده فرهنگ وجود خرده فرهنگ دیگری را در مجاورت خویش تهدید جدید برای منافع خود می‌پندارد نتیجه چنین احساسی طبیعتاً تشدید هویت فرهنگی و خرده فرهنگی و تکیه بر منافع و تعیین حدود آن است. این وضعیت می‌تواند

به خاطر عدم تجانس فرهنگی چالش‌هایی نیز به همراه داشته باشد که به رشد جرایم و آسیب‌های اجتماعی می‌انجامد.

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه کلان تحقیق عبارت است از اینکه، نسبت معناداری بین شهر، جرم و آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی وجود دارد، به طوری که نرخ و نوع جرایم و آسیب‌های یاد شده در شهر تشدید می‌یابد.
فرضیه‌های خرد عبارتند از:

- ۱- بین جنسیت پاسخگویان و آسیب‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.
- ۲- بین وضعیت تأهل پاسخگویان و آسیب‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.
- ۳- بین سن پاسخگویان و آسیب‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.
- ۴- بین سواد پاسخگویان و آسیب‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.
- ۵- بین طبقه اجتماعی پاسخگویان و آسیب‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

تحقیق نوعاً توصیفی است و به روش پیمایشی اجرا شده است. جامعه آماری تحقیق را سه گروه، مدیران دستگاه‌های اجرایی، نخبگان و عامه مردم (شهروندان) تشکیل داده‌اند. از گروه اول ۷۰ نفر از گروه دوم، ۱۱۰ نفر و از گروه سوم، ۳۸ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. گروه اول با روش نمونه‌گیری غیر احتمالی (هدفمند)، گروه دوم با نمونه‌گیری سهمیه‌ای و گروه سوم با نمونه‌گیری چندمرحله‌ای و سهمیه‌ای انتخاب شده‌اند. ابزار غالب جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بوده و از فن مصاحبه هم استفاده شده است.

برای تعیین ضریب پایانی^۱ از روش آلفای کرانباخ (دیانی، ۱۳۸۲: ۱۲۴) به وسیله نرم افزار SPSS برای مجموع ۲۵ آیتم استفاده شد که محاسبه میانگین همبستگی بین پرسش‌ها برای پرسشنامه مدیران ۰/۸۴، نخبگان معادل ۰/۹۰ و برای مردم ۰/۸۰ محاسبه شد که مبین ضریب بسیار بالای درونی ابزار تحقیق در هر سه گروه مورد مطالعه است. داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی (برمبنای ویژگی متغیرها و براساس

1. Reliability

سطوح مقیاس) و به وسیله نرم‌افزار آماری SPSS تجزیه و تحلیل شدند. واحد تحلیل در این پژوهش «فرد» در «سطح میانه» است.

آسیب‌های اقتصادی

برای آگاهی از میزان توزیع فراوانی آسیب‌های اقتصادی در شهر گرگان، شش مؤلفه در پرسش‌نامه پاسخگویان گنجانده شد که خروجی نتایج به دست آمده مطابق با داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد بیشترین درصد در حد شدید از دیدگاه هر سه گروه از پاسخگویان (مدیران با ۶۰ درصد و میانگین ۲/۵۴ از ۳، نخبگان با ۶۰ درصد و میانگین ۲/۵۷ از ۳ و عامه مردم با ۷۸/۲ درصد و میانگین ۲/۷۶ از ۳) به بیکاری اختصاص داشته است. همچنین پایین‌ترین درصد آسیب‌های اقتصادی در سطح شدید از دیدگاه مدیران با ۱۸/۸ درصد و میانگین ۱/۸۴ از ۳ به مشاغل کاذب، از دیدگاه نخبگان با ۳۵/۲ درصد و میانگین ۲/۰۸ از ۳ به تکدی‌گری و از دیدگاه عامه مردم با ۳۲/۸ درصد و میانگین ۱/۹۸ از ۳ به مهاجرت اختصاص داشته است. جدول شماره ۱ به توزیع آسیب‌های اقتصادی پرداخته است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی نگرش پاسخگویان در خصوص میزان آسیب‌های اقتصادی

نوع آسیب	مدیران			نخبگان			عامه مردم			
	شدید	متوسط	ضعیف	پاسخ‌دهنده	میانگین از ۳	شدید	متوسط	ضعیف	پاسخ‌دهنده	میانگین از ۳
فقر	۳۰	۳۷	۳	۷۰	۲/۳۹	۴۱	۶۱	۷	۱۰۹	۲/۳۱
بیکاری	۴۲/۹	۵۲/۹	۴/۳	۱۰۰	۴/۳	۳۷/۶	۵۶	۶/۴	۱۰۰	۲/۵۷
مشاغل کاذب	۱۸/۸	۴۶/۴	۳۴/۸	۱۰۰	۵/۷	۶۶	۴۱	۳	۱۱۰	۲/۵۷
مهاجرت	۱۸	۲۴	۲۴/۸	۶۷	۱/۸۹	۴۸/۶	۴۲/۱	۹/۳	۱۰۰	۲/۳۹
تکدی‌گری	۲۰/۳	۳۰/۴	۴۹/۳	۷۰	۲/۰	۳۵/۲	۳۸	۲۶/۹	۱۰۰	۲/۰۸
مسکن	۳۸	۴۱/۴	۴/۳	۱۰۰	۴/۳	۵۰	۵۴	۱۱	۱۰۸	۲/۴۰

آسیب‌های اجتماعی

به زعم جامعه‌شناسان زمانی که جمعیت شهری روبه فزونی نهد، وقوع انواع نابهنجاری‌ها و

آسیب‌های اجتماعی هم پدیدار شده و در صورت نامتوازن بودن زیرساخت‌ها و توسعه ناهمگون، شاهد افزایش آسیب‌ها خواهیم بود. پژوهشگران براساس همین رویکرد و ارزیابی فراوانی و میزان آسیب‌های شهری گرگان از دیدگاه مدیران، نخبگان و عامه مردم این شاخص را در قالب ۱۱ مؤلفه مدنظر قرار داده که خروجی نتایج حاصله در جدول شماره ۲ منعکس شده است.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی نگرش پاسخگویان در خصوص میزان آسیب‌های اجتماعی

نمونه‌ها نوع آسیب	مدیران			نخبگان			عامه مردم		
	فرد نفر	درصد	میانگین	فرد نفر	درصد	میانگین	فرد نفر	درصد	میانگین
اعتیاد	۴۴	۲۰	۶۲/۹	۷۲	۲۷	۲۱/۵۴	۳۰۸	۶۲	۲۱/۸
حاشیه نشینی	۱۱	۱۷	۱۵/۷	۳۰	۳۹	۱۶/۰	۷۵	۱۱۳	۲۱/۸
طلاق	۱۳	۲۲	۱۳	۳۵	۴۶	۲۱/۶	۹۵	۱۲۲	۲۱/۸
کودکان خیابانی	۱۰	۲۵	۱۴/۹	۱۷	۳۶	۱۶/۷	۹۵	۱۲۸	۲۱/۸
سرقت	۱۴	۱۹	۱۴	۲۳	۴۵	۱۷/۰	۹۵	۱۴۲	۲۱/۸
مزاخمت خیابانی	۱۱	۲۵	۱۵/۹	۲۴	۴۲	۱۶/۸	۱۳۳	۱۳۸	۲۱/۸
وندالیسم	۳	۱۸	۳	۱۳	۳۱	۱۳/۸	۱۲۵	۱۰۹	۲۱/۸
قتل	۴	۱۲	۴/۷	۹	۲۲	۱۳/۲	۵۱	۹۹	۲۱/۸
نقض حقوق شهروندی	۱۸	۱۵	۱۶/۱	۴۴	۴۱	۱۷/۴	۱۲۰	۱۴۰	۲۱/۸
خشونت	۵	۱۵	۵/۷	۱۴	۳۸	۱۳/۸	۸۷	۱۴۰	۲۱/۸
امنیت عمومی	۵	۱۹	۵/۷	۱۶	۳۶	۱۳/۴	۱۴۰	۱۲۶	۲۱/۸

خروجی داده‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد بیشترین درصد اختصاص یافته به آسیب‌های اجتماعی شهر گرگان از دیدگاه هر سه گروه مورد بررسی به پدیده اعتیاد مربوط بوده است. مدیران با ۶۲/۹ درصد و میانگین ۲/۵۴ از ۳، نخبگان با ۳۱/۵۴ درصد و میانگین ۲/۵۹ از ۳ و عامه مردم با ۲۱/۸ درصد و میانگین ۲/۷۸، میزان اعتیاد را در بین سایر آسیب‌های اجتماعی در شهر گرگان در سطح شدید گزارش کرده‌اند. همچنین پایین‌ترین درصد اختصاص یافته از دیدگاه هر سه گروه مورد مطالعه به پدیده قتل مربوط بوده است. این پدیده

از دیدگاه مدیران میانگین ۱/۳۲، از دیدگاه نخبگان ۱/۴۱ و از نظر مردم میانگین ۱/۵۹ از ۳ را کسب نموده است.

آسیب های فرهنگی

بدون تردید در شرایط گذار جامعه و روند تغییر و تحولات شتابان فرهنگی و اجتماعی یکی از مسائلی که در حوزه زندگی شهری بروز و ظهور می کند، "آسیب های فرهنگی" است. پژوهشگران برای آگاهی از میزان، تنوع و رتبه بندی آن در شهر گرگان از دیدگاه مدیران، نخبگان و عامه مردم، این متغیر را در قالب ۴ مؤلفه مدنظر قرار داده که نتایج به دست آمده در جدول شماره سه منعکس شده است.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی نگرش پاسخگویان در خصوص آسیب های فرهنگی شهر گرگان

نمونه ها نوع آسیب		مدیران				نخبگان				عامه مردم				
شدید	متوسط	ضعیف	پاسخ معتبر	میانگین از ۳	شدید	متوسط	ضعیف	پاسخ معتبر	میانگین از ۳	شدید	متوسط	ضعیف	پاسخ معتبر	میانگین از ۳
۵۷۱۴۰	۲۴۳۱۷	۱۸۶۱۳	۱۰۰۷۰	۳۳۹	۸۰۶۸۷	۱۳۹۱۵	۵۶۶	۱۰۰۱۰۸	۲۷۵	۸۱۴۳۰۷	۱۳۲۵۰	۵۳۲۰	۱۰۰۳۳۷	۲۷۶
۶۲۹۴۴	۲۲۹۱۶	۱۴۳۱۰	۱۰۰۷۰	۲۴۹	۵۳۷۵۸	۳۲۴۳۵	۱۳۹۱۵	۱۰۰۱۰۸	۲۴۰	۶۸۴۲۵۳	۲۱۱۷۸	۱۰۵۴۹	۱۰۰۳۷۰	۲۵۸
۲۰۶۱۴	۲۷۹۱۹	۵۱۵۳۵	۱۰۰۶۸	۱۶۹	۴۹۱۵۳	۳۲۴۳۵	۱۸۵۲۰	۱۰۰۱۰۸	۲۳۱	۲۵۹۹۴	۴۵۲۱۶۴	۲۸۹۱۰۵	۱۰۰۴۶۳	۱۸۷
۳۴۹۳۲	۴۶	۱۹۱۲	۱۰۰۶۳	۲۱۶	۲۵۸۳۹	۴۴۴۸	۲۰۳۳۲	۱۰۰۱۰۹	۲۱۶	۴۰۶۱۳۴	۳۸۳۱۳۶	۲۱۱۲۰	۱۰۰۳۳۰	۲۱۹

خروجی نتایج داده های جدول شماره ۳ نشانگر تفاوت در اولویت بندی آسیب های فرهنگی از دیدگاه سه گروه مورد مطالعه (مدیران، نخبگان و عامه مردم) است، بیشترین درصد در حد شدید از نظر مدیران به بدحجابی با میانگین ۲/۴۹ از ۳ در حالی که این میزان در بین نخبگان

و عامه مردم به ترتیب با ۸۰/۶ درصد و ۸۱/۴ درصد و میانگین ۲/۷۵ و ۲/۷۶ از ۳ به مؤلفه مدگرایی اختصاص داشته است.

پایین ترین درصد در سطح شدید از نظر مدیران با ۲۰/۶ درصد و میانگین ۱/۶۹ از ۳ به قومیت گرایی، از نظر نخبگان به ناپهنجاری های آموزشی با ۳۵/۸ درصد و میانگین ۲/۱۶ از ۳ و از نظر عامه مردم ۲۵/۹ درصد و میانگین ۱/۹۷ به قومیت گرایی اختصاص داشته است.

آسیب های کالبدی

یکی از پدیده هایی که در مدیریت شهری کانون توجه برنامه ریزان قرار می گیرد، رویکرد کالبدی به مسائل شهری است. پژوهشگران با علم بر این موضوع، آسیب های کالبدی شهر گرگان را در قالب ۴ مؤلفه مدنظر قرار داده که خروجی نتایج ارزیابی گروه های سه گانه مطالعه شده، در جدول شماره ۴ منعکس شده است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی نگرش پاسخگویان در خصوص آسیب های کالبدی شهر گرگان

عمامه مردم			نخبگان			مدیران			نمونه ها
شدید	متوسط	ضعیف	شدید	متوسط	ضعیف	شدید	متوسط	ضعیف	نوع آسیب
۲/۴۲	۱۰۰۰۳۶۹	۱۴/۴۵۳	۲/۴۳	۱۰۰۱۰۸	۱۰/۳۱۱	۲/۳۰	۱۰۰۰۷۰	۳۷/۱۹۹	ترافیک
۱/۸۳	۱۰۰۰۳۴۷	۴۳/۴۱۷	۱/۹۵	۱۰۰۱۰۷	۳۴/۳۷	۱/۷۹	۱۰۰۰۶۳	۳۴/۹۲۷	آلودگی
۲/۱۸	۱۰۰۰۳۷۱	۲/۱۸۸۱	۲/۱۶	۱۰۰۱۰۸	۱۷/۶۱۹	۱/۹۳	۱۰۰۰۶۸	۳۲/۴۲۲	زیست محیطی
۲/۷۴	۱۰۰۰۳۷۹	۴/۵۱۷	۲/۶۳	۱۰۰۱۰۷	۵/۶۰۶	۲/۶۵	۱۰۰۰۶۸	۱۴/۷۱۰	نامناسب بودن آسفالت معابر
		۱۶/۶۶۳			۲۶/۲۲۸			۱۰۰۳۷	
		۷۸/۹۲۹۹			۵/۶۰۶			۱۴/۷۱۰	
					۶۸/۳۷۳			۷۵۰۵۱	

خروجی نتایج داده های جدول شماره ۴ نشان می دهد بیشترین درصد آسیب های کالبدی شهر گرگان در سطح شدید از نظر هر سه گروه مطالعه شده به نامناسب بودن آسفالت معابر،

خیابان‌ها و کوچه اختصاص داشته است و کمترین درصد در سطح شدید به زعم هر سه گروه مطالعه شده، به آلودگی هوا و صوتی مربوط بوده است.

رتبه بندی جرایم و آسیب‌های شهری

از نظر مدیران مهم‌ترین آسیب‌های اقتصادی شهر گرگان به ترتیب بیکاری با میانگین ۲/۵۴ از ۳، مسکن ۲/۵۰ از ۳ و فقر ۲/۳۹ گزارش شده است.

از نظر نخبگان مهم‌ترین آسیب‌های اقتصادی در شهر گرگان به ترتیب بیکاری با میانگین ۲/۵۷ از ۳، مهاجرت ۲/۴۴ از ۳ و مسکن ۲/۴۰ از ۳ بیان شده است.

از نظر عامه مردم مهم‌ترین آسیب‌های اقتصادی شهر گرگان به ترتیب بیکاری با میانگین ۲/۷۶ از ۳، مسکن ۲/۶۵ از ۳ و فقر ۲/۵۵ از ۳ گزارش شده است.

جدول شماره ۵: رتبه بندی آسیب‌های اقتصادی بر حسب نگرش گروه‌های مورد مطالعه

رتبه	گروه‌ها	مدیران	نخبگان	عامه مردم
رتبه	میانگین از ۳	میانگین از ۳	میانگین از ۳	میانگین از ۳
اول	بیکاری ۲/۵۴	بیکاری ۲/۵۷	بیکاری ۲/۵۷	بیکاری ۲/۷۶
دوم	مسکن ۲/۵۰	مهاجرت ۲/۴۴	مهاجرت ۲/۴۴	مسکن ۲/۶۵
سوم	فقر ۲/۳۶	مسکن ۲/۴۰	مسکن ۲/۴۰	فقر ۲/۵۵

ارزیابی نگرش مدیران در خصوص آسیب‌های اجتماعی شهر گرگان نشان داد که این گروه اولویت اول را به اعتیاد با میانگین ۲/۵۴، اولویت دوم طلاق با میانگین ۲/۰۹ و پدیده سرقت با میانگین ۱/۷۰ از ۳ به عنوان اولویت سوم مشخص شد.

از نظر نخبگان در بین آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد با میانگین ۲/۵۹ در رتبه اول، نقض حقوق شهروندی با میانگین ۲/۱۸ در رتبه دوم و طلاق با میانگین ۲/۱۶ در رتبه سوم قرار گرفته است.

از نظر عامه مردم، اعتیاد با میانگین ۲/۷۸ از ۳ در رتبه اول، طلاق ۲/۴۵ از ۳ در رتبه دوم، مزاحمت‌های خیابانی با میانگین ۲/۰۷ رتبه سوم آسیب‌های اجتماعی شهر گرگان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۶: رتبه بندی آسیب های اجتماعی بر حسب نگرش گروه های مورد مطالعه

گروه ها	مدیران	نخبگان	عامه مردم
رتبه	میانگین از ۳	میانگین از ۳	میانگین از ۳
اول	طلاق ۲/۰۹	اعتیاد ۲/۵۹	اعتیاد ۲/۷۸
دوم	طلاق ۲/۰۹	نقض حقوق شهروندی ۲/۱۸	طلاق ۲/۴۵
سوم	سرقت ۱/۷۰	طلاق ۲/۱۶	مزاحمت خیابانی ۲/۰۷

بررسی نتایج ارزیابی پاسخگویان در خصوص آسیب های فرهنگی شهر گرگان نشان داد مدیران، بدحجابی (میانگین ۲/۴۹ از ۳)، مدگرایی (میانگین ۲/۳۹ از ۳) و نابهنجاری های آموزشی (میانگین ۲/۱۶ از ۳) را به عنوان اولویت های مهم در نظر گرفته اند. از نظر نخبگان، مدگرایی با میانگین ۲/۷۵ از ۳، بدحجابی با میانگین ۲/۴۰ از ۳ و قومیت گرایی با میانگین ۲/۳۱ از ۳ به عنوان مهم ترین آسیب های فرهنگی شهر گرگان گزارش شده است. از نظر عامه مردم مهم ترین آسیب های فرهنگی در شهر گرگان شامل مدگرایی (میانگین ۲/۷۶ از ۳)، بدحجابی (۲/۵۸ از ۳) و نابهنجاری های آموزشی (میانگین ۲/۱۹ از ۳) عنوان شد.

جدول ۷: رتبه بندی آسیب های فرهنگی از نظر گروه های سه گانه مورد مطالعه

گروه ها	مدیران	نخبگان	عامه مردم
رتبه	میانگین از ۳	میانگین از ۳	میانگین از ۳
اول	بدحجابی ۲/۴۹	مدگرایی ۲/۷۵	مدگرایی ۲/۷۶
دوم	مدگرایی ۲/۳۹	بدحجابی ۲/۴۰	بدحجابی ۲/۵۸
سوم	نابهنجاری های آموزشی ۲/۱۶	قومیت گرایی ۲/۳۱	نابهنجاری های آموزشی ۲/۱۹

ارزیابی نگرش هر سه گروه مورد مطالعه شده در خصوص آسیب های کالبدی شهر گرگان نشان داد همه آنها نسبت به اولویت های اول تا سوم دیدگاه مشترکی داشته اند. خروجی نتایج، مبین آن است که مدیران، نخبگان و عامه مردم اولویت اول آسیب های کالبدی را به نامناسب بودن آسفالت معابر، خیابان ها و کوچه ها به ترتیب با میانگین ۲/۶۵، ۲/۶۳، ۲/۷۴ از ۳، اولویت دوم ترافیک شهری با میانگین ۲/۲۰، ۲/۴۳، ۲/۴۲ از ۳ و اولویت سوم آسیب های کالبدی شهر گرگان به مشکلات زیست محیطی با میانگین ۱/۹، ۲/۱۶، ۲/۱۸ از ۳ گزارش شده است.

جدول ۸: رتبه بندی آسیب های کالبدی بر حسب نگرش گروه های بررسی شده

گروه ها	مدیران	نخبگان	عامه مردم
رتبه	میانگین از ۳	میانگین از ۳	میانگین از ۳
اول	نامناسب بودن آسفالت	نامناسب بودن آسفالت	نامناسب بودن آسفالت معابر
	معابر ۲/۶۵	معابر ۲/۶۳	۲/۷۴
دوم	ترافیک ۲/۲۰	ترافیک ۲/۴۳	ترافیک ۲/۴۲
سوم	زیست محیطی ۱/۹۳	زیست محیطی ۲/۱۶	زیست محیطی ۲/۱۸

آزمون فرضیه

به منظور سنجش سؤال های تحقیق و فرضیه ها در چارچوب هدف های پژوهش و تعیین روابط بین متغیرها بر مبنای مدل تحلیل و طرح شماتیک متغیرهای تحقیق، از آزمون آماری پارامتریک "تحلیل واریانس" (F) در محیط نرم افزار آماری SPSS11 استفاده کرده اند.

جدول شماره ۹: تحلیل واریانس جنسیت پاسخگویان و آسیب های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۰/۱۱۳	۱	۰/۱۱۳	۰/۶۲۰	۰/۴۳۱
	دورن گروهی	۹۷/۲۰۵	۵۳۲	۰/۱۸۳	-	-
	کل	۹۷/۳۱۸	۵۳۳	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۱/۱۸۹	۱	۱/۱۸۹	۴/۶۵۷	۰/۰۳۲
	دورن گروهی	۹۲/۶۷۴	۳۶۳	۰/۲۵۵	-	-
	کل	۹۳/۸۶۳	۳۶۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۰/۲۱۰	۱	۰/۲۱۰	۰/۹۲۷	۰/۳۳۶
	دورن گروهی	۱۰۹/۰۵۷	۴۸۱	۰/۲۲۷	-	-
	کل	۱۰۹/۲۶۷	۴۸۲	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۰/۱۸۳	۱	۰/۱۸۳	۰/۷۴۶	۰/۳۸۸
	دورن گروهی	۱۲۱/۴۱۵	۴۹۵	۰/۲۴۵	-	-
	کل	۱۲۱/۵۹۸	۴۹۶	-	-	-

خروجی نتایج تحلیل واریانس مطابق با داده‌های جدول شماره ۹ نشانگر وجود تفاوت معنادار در سطح ۹۵ درصد بین میانگین جنسیت پاسخگویان و آسیب اجتماعی می‌باشد. ولی هیچ تفاوت معناداری بین میانگین جنسیت پاسخگویان و آسیب‌های اقتصادی، فرهنگی و کالبدی مشاهده نشد.

بررسی خروجی نتایج آزمون تحلیل واریانس مطابق با داده‌های جدول شماره ۱۰ نشانگر عدم وجود تفاوت معنادار بین میانگین‌های متغیر وضع تأهل و آسیب‌های شهری (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی) در سطح ۹۵ درصد است.

جدول شماره ۱۰: تحلیل واریانس وضع تأهل و آسیب‌های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معناداری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۰/۲۶۶	۲	۰/۱۳۳	۰/۷۲۹	۰/۴۸۳
	دورن گروهی	۹۷/۰۵۲	۵۳۱	۰/۱۸۳	-	-
	کل	۹۷/۳۱۸	۵۳۳	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۰/۴۷۷	۲	۰/۲۳۹	۰/۹۲۵	۰/۳۹۷
	دورن گروهی	۹۳/۳۸۶	۳۶۲	۰/۲۵۸	-	-
	کل	۹۳/۸۶۳	۳۶۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۰/۶۴۶	۲	۰/۳۲۳	۱/۴۲۷	۰/۲۴۱
	دورن گروهی	۱۰۸/۶۲۱	۴۸۰	۰/۲۲۶	-	-
	کل	۱۰۹/۲۶۷	۴۸۲	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۰/۱۸۸	۲	۰/۰۹۴	۰/۳۸۳	۰/۶۸۲
	دورن گروهی	۱۲۱/۴۰۹	۴۹۴	۰/۲۴۶	-	-
	کل	۱۲۱/۵۹۸	۴۹۶	-	-	-

خروجی نتایج داده‌های جدول شماره ۱۱ بر مبنای آزمون تحلیل واریانس در سطح ۹۵ درصد مبین آن است که تفاوت معناداری بین میانگین سن و آسیب اقتصادی وجود دارد ولی بین سن و سایر آسیب‌های شهری (اجتماعی، فرهنگی و کالبدی) تفاوت معناداری مشاهده نشد.

جدول شماره ۱۱: تحلیل واریانس سن و آسیب های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معناداری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۲/۱۱۷	۲	۱/۰۵۹	۵/۹۰۴	۰/۰۰۳
	دورن گروهی	۹۵/۲۰۱	۵۳۱	۰/۱۷۹	-	-
	کل	۹۷/۳۱۸	۵۳۳	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۰/۱۶۵	۲	۰/۰۸۲	۰/۳۱۸	۰/۷۲۸
	دورن گروهی	۹۳/۶۹۸	۳۶۲	۰/۲۵۶	-	-
	کل	۹۳/۸۶۳	۳۶۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۰/۸۰۰	۲	۰/۴۰۰	۱/۷۷۱	۰/۱۷۱
	دورن گروهی	۱۰۸/۴۶۷	۴۸۰	۰/۲۲۶	-	-
	کل	۱۰۹/۲۶۷	۴۸۲	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۰/۴۹۵	۲	۰/۲۴۸	۱/۰۱۰	۰/۳۶۵
	دورن گروهی	۱۲۱/۱۰۲	۴۹۴	۰/۲۴۵	-	-
	کل	۱۲۱/۵۹۸	۴۹۶	-	-	-

خروجی نتایج آزمون تحلیل واریانس مطابق با داده‌های جدول شماره ۱۲ نشانگر وجود تفاوت معنادار بین میانگین سواد پاسخگویان با آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی در سطح ۹۵ درصد است. ولی بین میانگین سواد و آسیب‌های اقتصادی و کالبدی تفاوت معناداری مشاهده نشد.

جدول شماره ۱۲: تحلیل واریانس متغیر سواد و آسیب های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۲/۱۵۷	۷	۰/۳۰۸	۱/۷۰۳	۰/۱۰۶
	دورن گروهی	۹۵/۱۶۲	۵۲۶	۰/۱۸۱	-	-
	کل	۹۷/۳۱۸	۵۳۳	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۴/۸۳۷	۷	۰/۶۹۱	۲/۷۷۱	۰/۰۰۸
	دورن گروهی	۸۹/۰۲۶	۳۵۷	۰/۲۴۹	-	-
	کل	۹۳/۸۶۳	۳۶۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۳/۳۶۳	۷	۰/۴۸۰	۲/۱۵۵	۰/۰۳۷
	دورن گروهی	۱۰۵/۹۰۴	۴۷۵	۰/۲۲۳	-	-
	کل	۱۰۹/۲۶۷	۴۸۲	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۲/۶۴۸	۷	۰/۳۷۸	۰/۱۴۷	۱/۵۵۵
	دورن گروهی	۱۱۸/۹۴۹	۴۸۹	۰/۲۴۳	-	-
	کل	۱۲۱/۵۹۸	۴۹۶	-	-	-

ارزیابی نتایج تحلیل واریانس مطابق با داده‌های جدول شماره ۱۳ در سطح ۹۵ درصد نشانگر وجود تفاوت معنادار بین متغیر شغل پاسخگویان و آسیب کالبدی است. ولی بین شغل و سایر آسیب‌ها (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) تفاوت معناداری مشاهده نشد.

جدول شماره ۱۳: تحلیل واریانس متغیر شغل و آسیب های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۱/۱۸۸	۵	۰/۲۳۸	۱/۳۰۵	۰/۲۶۰
	دورن گروهی	۹۶/۱۳۰	۵۲۸	۰/۱۸۲	-	-
	کل	۹۷/۳۱۸	۵۳۳	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۱/۹۵۳	۵	۰/۳۹۱	۱/۵۲۶	۰/۱۸۱
	دورن گروهی	۹۱/۹۱۰	۳۵۹	۰/۲۵۶	-	-
	کل	۹۳/۸۶۳	۰/۳۶۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۰/۱۱۵	۵	۰/۰۲۳	۰/۱۰۰	۰/۹۹۲
	دورن گروهی	۱۰۹/۱۵۲	۴۷۷	۰/۲۲۹	-	-
	کل	۱۰۹/۲۶۷	۴۸۲	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۲/۶۹۶	۵	۰/۵۳۹	۲/۲۲۷	۰/۰۵۱
	دورن گروهی	۱۱۸/۹۰۱	۴۹۱	۰/۲۴۲	-	-
	کل	۱۲۱/۵۹۸	۴۹۶	-	-	-

به منظور اندازه گیری رابطه متغیر طبقه اقتصادی با آسیب شهری، این شاخص در ابزار تحقیق عامه مردم گنجانده شد و با عنایت به اینکه پاسخگویان از این حیث خود را در سر طبقه قرار دادند از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد و خروجی نتایج مطابق با داده های جدول شماره ۱۴ نشان دهنده آن است که تفاوت معناداری بین میانگین طبقه اقتصادی اجتماعی پاسخگویان با آسیب های شهری وجود ندارد.

جدول شماره ۱۴: تحلیل واریانس متغیر طبقه اقتصادی اجتماعی و آسیب های شهری

نوع آسیب	منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	مقدار آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
اقتصادی	بین گروهی	۰/۵۵۵	۲	۰/۲۷۸	۱/۶۹۰	۰/۱۸۶
	دورن گروهی	۵۹/۶۶۳	۳۶۳	۰/۱۶۴	-	-
	کل	۶۰/۲۱۹	۳۶۵	-	-	-
اجتماعی	بین گروهی	۱/۱۶۹	۲	۰/۵۸۴	۲/۳۵۷	۰/۰۹۷
	دورن گروهی	۵۹/۹۹۹	۲۴۲	۰/۲۴۸	-	-
	کل	۶۱/۱۶۷	۲۴۴	-	-	-
فرهنگی	بین گروهی	۱/۱۱۷	۲	۰/۵۵۹	۲/۶۱۶	۰/۰۷۵
	دورن گروهی	۶۷/۲۵۱	۳۱۵	۰/۲۱۳	-	-
	کل	۶۸/۳۶۸	۳۱۷	-	-	-
کالبدی	بین گروهی	۰/۳۶۲	۲	۰/۱۸۱	۰/۷۵۲	۰/۴۷۲
	دورن گروهی	۷۹/۶۰۲	۳۳۱	۰/۲۴۰	-	-
	کل	۷۹/۹۶۴	۳۳۳	-	-	-

بحث و نتیجه گیری

ارزیابی نگرش گروه‌های سه گانه مورد بررسی (مدیران، نخبگان و عامه مردم) و نوع آسیب‌های شهری با استفاده از آزمون آمار پارامتریک تحلیل واریانس (F) انجام شد و خروجی تجزیه و تحلیل حاصله در سطح ۹۵ درصد نشان داد بین میانگین‌های نگرش گروه‌های سه گانه و آسیب اقتصادی و اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد ولی بین نگرش و آسیب‌های فرهنگی

و کالبدی در شهر گرگان تفاوت معناداری مشاهده نشد.

تحلیل روابط بین متغیر جنسیت گروه‌های سه گانه و آسیب‌های شهری سطح ۹۵ درصد نشان داد بین میانگین جنسیت پاسخگویان و آسیب‌های اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد، ولی تفاوت معناداری بین میانگین جنسیت و آسیب‌های اقتصادی، فرهنگی و کالبدی مشاهده نشد.

ارزیابی خروجی نتایج آزمون تحلیل واریانس در سطح ۹۵ درصد نشان داد هیچ تفاوت معناداری بین میانگین وضع تأهل پاسخگویان و آسیب‌های شهری مورد سنجش (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی) وجود ندارد.

بررسی خروجی آزمون تحلیل واریانس در سطح ۹۵ درصد مبین آن است که تنها بین میانگین‌های متغیر سن پاسخگویان و آسیب‌های اقتصادی تفاوت معناداری وجود دارد، ولی بین متغیرهای سن و آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و کالبدی هیچ تفاوت معناداری مشاهده نشد.

تجزیه و تحلیل آزمون (F) در سطح ۹۵ درصد نشان دهنده وجود تفاوت معنادار بین میانگین‌های متغیر سواد پاسخگویان و آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی است ولی هیچ تفاوت معناداری بین میانگین سواد پاسخگویان با آسیب‌های اقتصادی و کالبدی ملاحظه نشد.

مطابق با آزمون تحلیل واریانس در سطح ۹۵ درصد مبین تفاوت معنادار بین میانگین شغل پاسخگویان و آسیب‌های کالبدی بوده ولی بین میانگین شغل و آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تفاوت معناداری مشاهده نشد.

براساس خروجی آزمون تحلیل واریانس در سطح ۹۵ درصد هیچ تفاوت معناداری بین میانگین طبقه اقتصادی اجتماعی و آسیب‌های شهری مشاهده نشد.

بر اساس خروجی نتایج تحقیق حاضر در بین آسیب‌های اقتصادی مشکل بیکاری در اولویت اول، در بین آسیب‌های اجتماعی اعتیاد به عنوان مهم‌ترین آسیب، در بین آسیب‌های فرهنگی بدحجابی و مدگرایی به عنوان مهم‌ترین دغدغه و دل‌نگرانی و بین آسیب‌های کالبدی نامناسب بودن آسفالت معابر، خیابان و کوچه در اولویت اول قرار داشته است.

راهکارها و پیشنهادات

برنامه‌ریزی و اجرایی نمودن محورهای ذیل می‌تواند به بخشی از مسائل و آسیب‌های شهری پاسخ دهد:

- ۱- مسئله بیکاری و ارتقای ضریب شغلی جوانان و دانش آموخته‌گان در پرتو رویکرد سیستمی و به مثابه فرآیندی در قالب برنامه‌ریزی استراتژیک در دستور کار جدی دستگاه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط قرار گیرد؛
- ۲- سامان‌دهی وضعیت مسکن به خصوص مسکن جوانان در جامعه؛
- ۳- اهتمام در تدوین برنامه جامع فقرزایی، کاهش فاصله طبقاتی و حمایت از دهک‌های آسیب پذیر؛
- ۴- اتخاذ سیاست کاهش تقاضا (رویکرد تقلیل‌گرایانه) در زمینه اعتیاد و موادمخدر؛
- ۵- تحکیم بنیان خانواده زوجین به عنوان یکی از راهبردهای اساسی در امر کاهش نرخ طلاق (از طریق ارائه آموزش‌های قبل از ازدواج، حین ازدواج و پس از ازدواج با توانمندسازی زوجین جوان)؛
- ۶- افزایش ضریب امنیت عمومی و اجتماعی و مداخلات دستگاه‌های فرهنگی، آموزشی و انتظامی با هدف کاهش زمینه‌های جرم و جنایت؛
- ۷- توجه به حقوق شهروندی در چارچوب التزام عملی به قانون؛
- ۸- توجه به مشارکت عامه مردم و استفاده از پتانسیل همه اقوام در فرآیند توسعه شهری و پرهیز از اندیشه قوم‌مدارانه و قومیت‌گرایی در مدیریت امور شهری؛
- ۹- ارائه خدمات مطلوب شهروندی و تلاش برای جلب رضایت شهروندان و ارتقای اعتماد و فراهم‌سازی شرایط مناسب برای آحاد شهروندان.

منابع

فارسی

- آزادارمکی و مهری بهار (۱۳۷۷) بررسی مسایل اجتماعی، تهران: مؤسسه نشر جهاد دانشگاهی.
- انصاری، ع.ال. (۱۳۶۹). ایرانیان مهاجر در ایالات متحده، ترجمه ابوالقاسم سری، تهران: نشر آگه.
- پارک، ر. (۱۳۵۸). نظراتی در باره بررسی شهر و رفتار انسانی و محیط شهری، در مفهوم شهر ۲، تهران: گروه مطالعات شهری و منطقه‌ای.
- پرهام، ب. (۱۳۵۶)، زندگی و شهر، نامه علوم اجتماعی ۲.
- توسلی، غ.ع. (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی شهری، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ربانی، ر. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی شهری، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.
- رمی، ژ. (۱۳۵۸). مفهوم شهر ۲، تهران: گروه مطالعات شهری و منطقه‌ای.
- شیعه، ا. (۱۳۷۰). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- صدیق سروستانی، ر.ال. (۱۳۶۹). انسان و شهرنشینی، نامه علوم اجتماعی، ۱.
- عبداللهی، م. (۱۳۸۱). آسیب‌های اجتماعی و روند تحول آن در ایران، مجموعه مقالات دومین همایش آسیب‌های اجتماعی در ایران، تهران: نشر آگه.
- علی‌اکبری، ا. (۱۳۸۳). توسعه شهری و آسیب‌های اجتماعی در ایران، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، ۴۸.
- کوزر، ل. (۱۳۷۱). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات کلمه.
- گاگلر، ژ. و آلن، گ. (۱۳۷۵). شهر، فقر و توسعه، ترجمه پرویز کریمی، تهران: شهرداری تهران.
- معتمدی، س. ه. (۱۳۸۶). اولویت‌بندی آسیب‌ها و مسائل اجتماعی در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۶ (۲۴).

- موسوی، ی. (۱۳۷۸). تبیین نظری جامعه‌شناسی جرایم شهری، *اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، ۴ (۱۴۳).
- میلز، س. ر. (۱۳۶۰). *بینش جامعه‌شناختی: نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی*، ترجمه عبدالمعبود انصاری، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- وبر، م. (۱۳۷۰). *شهر در گذر زمان*؛ ترجمه شیوا کاویانی، تهران: شرکت سهامی انتشار.

انگلیسی

- Guerrero, A. L. (2005). **Social Problems**, London: Pine Forge Press.
- Pfohl, S. J. (1985). **Images of deviance and social control**, New York: McGraw-Hill.
- Sonders, D. (1993). **Social Theory and Urban Questions**, London: Routledge.
- Wirth, L. (1938). **Urbanism as a way of life**, *American Journal of Sociology*, Chicago: Chicago University Press.